

**Univerzita Karlova v Praze
Právnická fakulta**

Typologie vztahů dle nového občanského zákoníku

Studentská vědecká a odborná činnost

Kategorie: magisterské studium

2012
5. ročník

Autorky: Pavla Menšíková
Jana Rychtaříková
Konzultantka: JUDr. Kateřina Eichlerová, Ph.D.

Čestné prohlášení a souhlas s publikací práce

Prohlašujeme, že jsme práci předkládanou do 5. ročníku Studentské vědecké a odborné činnosti (SVOČ) vypracovali samostatně za použití literatury a zdrojů v ní uvedených. Dále prohlašujeme, že práce nebyla ani jako celek, ani z podstatné části dříve publikována, obhájena jako součást bakalářské, diplomové, rigorózní nebo jiné studentské kvalifikační práce a nebyla přihlášena do předchozích ročníků SVOČ či jiné soutěže.

Souhlasíme s užitím této práce rozšiřováním, rozmnožováním a sdělováním veřejnosti v neomezeném rozsahu pro účely publikace a prezentace PF UK.

V Praze dne 17. 4. 2012

.....
Pavla Menšíková

.....
Jana Rychtaříková

Úvod.....	4
1 Podnikatel	4
1.1 Definice podnikatele	4
1.2 Hlavní změny ve vztazích mezi podnikateli.....	5
1.3 Úprava smluvního práva	6
1.4 Specifická ochrana malého a středního podnikatele	9
2 Slabší strana.....	10
2.1 Ochrana slabší strany	12
2.2 Podnikatel jako slabší strana	13
3 Spotřebitel.....	14
3.1 Spotřebitelské právo a jeho úprava	14
3.2 Spotřebitelská smlouva a její subjekty	14
3.3 Obecná ochrana spotřebitele	15
3.4 Speciální ochrana spotřebitele.....	16
Závěr	19
Seznam použité literatury	20

Úvod

V brzké době zaznamená české soukromé právo převratnou změnu. Po bezmála padesáti letech vejde k 1. 1. 2014 v účinnost zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník (dále jen „nový občanský zákoník“ nebo též „NOZ“). Jedná se o úctyhodný kodex čítající 3 081 paragrafů a nahrazující celou řadu stávajících soukromoprávních předpisů. Z těch nejdůležitějších jsou to samozřejmě současný občanský zákoník¹ a obchodní zákoník.²

V souvislosti s rekodifikací občanského práva bude zavedena jednotná úprava závazkového práva. Z tohoto důvodu jsme se rozhodly popsat jednu z částí této problematiky – smluvní závazkové vztahy. Záměrně opomíjíme delikttní vztahy a vztahy založené ingerencí orgánů veřejné moci do práv a povinností subjektů soukromého práva.

Tato práce si nedává za cíl vytvořit komplexní pojednání o vztazích, které mohou na základě nového občanského zákoníku vznikat. Naopak jsme se pouze pokusily shrnout hlavní změny v oblasti smluvních závazkových vztahů se zaměřením na jednotlivé subjekty soukromého práva. Jedná se o stručný přehled tématu, k jehož plnému poznání je zapotřebí dalšího studia nadcházející právní úpravy.

1 Podnikatel

1.1 Definice podnikatele

Nový občanský zákoník zachovává současný pojem „podnikatel“ a nevrací se k tradičnímu pojmu obchodník (či kupec). Pojmové vymezení podnikatele je obsaženo v pátém dílu hlavy druhé první části nového občanského zákoníku, tedy již v obecných ustanoveních. Tato hlava vymezuje osoby, nalezneme tak na tomto místě i další subjekty, jimiž se budeme zabývat. Základním kritériem se v novém kodexu stává skutečná povaha profesionální činnosti podnikatele - provozování podnikatelské činnosti,³ nikoliv hlediska formální, jimž je přiřazen jen sekundární význam.

Nový občanský zákoník opouští jednu z hlavních myšlenek formulovanou v § 2 obchodního zákoníku, vymezující podnikatele jako osobu nadanou podnikatelským

¹ Zákon č. 40/1964 Sb., ve znění pozdějších předpisů, občanský zákoník (dále jen „občanský zákoník“).

² Zákon č. 513/1991 Sb., ve znění pozdějších předpisů, obchodní zákoník (dále jen „obchodní zákoník“).

³ Ustanovení § 420 odst. 1: „Kdo samostatně vykonává na vlastní účet a odpovědnost výdělečnou činnost živnostenským nebo obdobným způsobem se záměrem činit tak soustavně za účelem dosažení zisku, je považován se zřetelem k této činnosti za podnikatele.“

oprávněním. Podle nové úpravy je sice stanovena vyvratitelná právní domněnka, že podnikatelem je osoba, která má k podnikání živnostenské nebo jiné oprávnění, toto kritérium je však podle důvodové zprávy⁴ považováno pro oblast soukromého práva za sekundární. Rozhodujícím faktorem je, jak se určitá osoba v právním styku fakticky chová.⁵ Nový kodex se tak pokouší odstranit problémy spojené s tím, že osoba postrádající podnikatelské oprávnění nebyla podnikatelem ve smyslu obchodního zákoníku a nemohla tedy podléhat jeho režimu. Novelizace pomocí § 3a sice situaci částečně napravila, nicméně vedla k interpretačním a aplikačním problémům. Použití tohoto ustanovení mohlo vést k odvození neplatnosti právních úkonů⁶ na základě aplikace ustanovení o omylu podle občanského zákoníku.⁷

Na základní pojmové vymezení podnikatele navazuje § 421 odst. 1 NOZ, který stanoví, že za podnikatele se považuje ten, kdo je zapsán v obchodním rejstříku. Tato právní fikce vychází ze znění původního obchodního zákoníku, který v § 2 odst. 2 písm. a) stanovil zápis v obchodním rejstříku jako základní kritérium definující podnikatele. Podnikatelem je tak podle nové úpravy i nadále každá osoba zapsaná v obchodním rejstříku bez ohledu na to, zda provozuje podnikatelskou činnost či nikoliv.

Zda jde o osobu právnickou nebo fyzickou⁸ není pro definici podnikatele určující. Daná osoba je ovšem považována za podnikatele jen se zřetelem ke své podnikatelské činnosti. Pro účely ochrany spotřebitele je pojem podnikatele v § 420 odst. 2 rozšířen i na každou osobu, „která uzavírá smlouvy související s vlastní obchodní, výrobní nebo obdobnou činností či při samostatném výkonu svého povolání, popřípadě osobu, která jedná jménem nebo na účet podnikatele.“⁹

1.2 Hlavní změny ve vztazích mezi podnikateli

Hlavním přínosem pro podnikatele bude zjednodušení a zpřehlednění závazkového práva, které bude komplexně upraveno občanským zákoníkem, namísto současné multiplikované úpravy nejen smluvních závazkových vztahů (např. kupní smlouvy, smlouvy o dílo atd.) ale i obecných závazkových institutů (např. úprava promlčení, prodlení, náhrady škody atd.).

⁴ Důvodová zpráva (2011, s. 682).

⁵ Avšak důkazní břemeno ponese držitel živnostenského či jiného oprávnění, který bude chtít prokázat, že není podnikatelem, zatímco druhé straně postačí pouze doložit, že protistrana takového oprávnění drží.

⁶ Nově právního jednání.

⁷ Pelikánová (2010, s. 190).

⁸ Podle nové úpravy „člověka“.

⁹ Problematika vztahu podnikatele se spotřebiteli je detailněji rozebrána ve třetí kapitole, proto se jí na tomto místě nebudeme dále věnovat.

V současné době smluvní vztahy upravuje jak občanský, tak i obchodní zákoník. Díky novému již nebude nutné složitě určovat, kterým právním předpisem se konkrétní závazkový vztah řídí, což představuje pro praxi výrazný přínos. Pochopitelně i nová úprava obsahuje zvláštní ustanovení vztahující se na jednání podnikatele a jeho důsledky. Je také nutné podotknout, že nový kodex nezruší některé zvláštní předpisy, které tak budou podnikatele zavazovat i nadále – jsou to zejména insolvenční zákon, zákon směnečný a šekový, zákon o podnikání na kapitálovém trhu, zákony upravující jednotlivé druhy průmyslového vlastnictví, zákon o veřejných zakázkách a zákon o platebním styku.

1.3 Úprava smluvního práva

Závazkové právo je upraveno v části IV. občanského zákoníku pod rubrikou Relativní majetková práva. Pojem smlouvy jako takový není nikde v novém občanském zákoníku definován, nicméně můžeme použít doktrinální definici, že jde o dvoustranný (resp. vícestranný) právní úkon, k jehož vzniku je třeba shodného projevu vůle dvou (resp. více) smluvních stran ohledně celého obsahu smlouvy.¹⁰ V dnešní době zažitě sousloví právní úkon¹¹ nový občanský zákoník opouští a nahrazuje jej pojmem právní jednání, aniž by ho však definoval. Chybějící definice však pramení spíše z vůle autora než z opomenutí, neboť se snaží vyhnout nedostatkům současné definice.¹²

Hned v § 4 až § 8 NOZ v obecných ustanoveních je vyslovena obecná povinnost jednat v právním styku poctivě. Je zde také vyjádřen obecný předpoklad, že každá svéprávná osoba má rozum průměrného člověka, který je schopna používat s běžnou péčí a opatrností a každý to od ní může oprávněně očekávat. Tomu odpovídá i předpoklad, že ten, kdo jednal, jednal poctivě a v dobré víře. Tuto základní úroveň lze očekávat od každého. Podstatně vyšší nároky jsou kladeny na toho, kdo vystupuje jako profesionál, tedy osoba s odbornými znalostmi a zkušenostmi.¹³ Těmito osobami – profesionály budou zejména podnikatelé, i když úprava je dostatečně obecná na to, aby zahrнула i nepodnikatele – odborníky.

¹⁰ Švestka (2009, s. 28).

¹¹ Pojem právní úkon se v tzv. „středním občanském zákoníku“ z roku 1950 objevil proto, že jazykově vyhovoval jak řeči české, tak slovenské. Občanský zákoník z roku 1964 pak tento pojem převzal a připojil problematickou definici právního úkonu. Podle Fialy a kol. (2009, s. 172) jde o „výraz destrukce klasické občanskoprávní terminologie“. Návrat ke klasické terminologii vycházející z německé civilistiky je jasně patrný v celém novém kodexu. To potvrzuje i důvodová zpráva (str. 711).

¹² Důvodová zpráva (2011, s. 711).

¹³ Ustanovení § 5 NOZ: (1) Kdo se veřejně nebo ve styku s jinou osobou přihlásí k odbornému výkonu jako příslušník určitého povolání nebo stavu, dává tím najevo, že je schopen jednat se znalostí a pečlivostí, která je s jeho povoláním nebo stavem spojena. Jedná-li bez této odborné péče, jde to k jeho tíži.

Při posuzování jednání odborníka přitom záleží jen na tom, jak v právním styku vystupoval. Je posuzováno objektivně, tedy jak se objektivně jevílo druhé straně, která má právo předpokládat, že potřebné znalosti a zkušenosti má. Na ustanovení § 5 navazuje § 2920, který zakotvuje odpovědnost toho, kdo vystupuje jako profesionál za škodu způsobenou neúplnou nebo nesprávnou informací nebo škodlivou radou, a to v případě, že jsou dány za odměnu nebo vědomě. Tato obecná úprava tak nahrazuje současnou úpravu a výklad v rozhodovací praxi, kde bylo rozlišováno mezi jednáním s běžnou pozorností a péčí, jednáním s odbornou péčí a s péčí řádného hospodáře.

Úprava kontraktačního procesu, tedy oferta a akceptace, je převážně převzata z dosavadní právní úpravy. Dochází k propojení dnešních úprav občanského a obchodního zákoníku s některými doplněními. Podstatnou změnou oproti současné úpravě je § 1740 odst. 3 NOZ, který zavádí zásadu, že odpověď na nabídku s dodatkem nebo odchylkou, která podstatně nemění podmínky nabídky, je přijetím nabídky, pokud navrhovatel bez zbytečného odkladu takové přijetí neodmítne. V původní úpravě, která striktně trvá na úplném přijetí návrhu do všech podrobností, by i tyto drobné odchylky znamenaly novou nabídku. Je otázkou, zda toto uvolnění nevyvolá problémy v praxi, pokud se strany následně neshodnou na tom, zda určitá odchylka měnila podmínky nabídky pouze nepodstatně. Aby se tomuto problému vyhnul, může navrhovatel přijetí nabídky s dodatkem nebo odchylkou předem vyloučit již v nabídce nebo obdobným způsobem. Nově se zavádí vyvratitelná domněnka, že „návrh dodat zboží nebo poskytnout službu za určenou cenu učiněný pro podnikatelské činnosti reklamou, v katalogu nebo vystavením zboží je nabídkou s výhradou vyčerpání zásob nebo ztráty schopnosti podnikatele plnit.“¹⁴

Všeobecně je také zakotvena možnost určit část smlouvy odkazem na obchodní podmínky, které nemusí být nutně připojeny k návrhu, pokud jsou stranám známy. Je však třeba odlišit případy vzájemného styku podnikatelů a případy ostatní. Pokud nejde o vztahy mezi podnikateli, vyžaduje se, aby obchodní podmínky byly k nabídce přiloženy, anebo aby byly stranám při uzavření smlouvy známy, ledaže akceptant prohlásí, že tyto podmínky zná. Při uzavírání smluv mezi podnikateli stačí odkaz na obchodní podmínky vypracované odbornými nebo zájmovými organizacemi, neboť podnikatelé jsou podle důvodové zprávy považováni za odborníky a dá se předpokládat, že je jim obsah těchto podmínek všeobecně

(2) Proti vůli dotčené strany nelze zpochybnit povahu nebo platnost právního jednání jen proto, že jednal ten, kdo nemá ke své činnosti potřebné oprávnění, nebo komu je činnost zakázána.

¹⁴ Dle § 1732 NOZ.

znám.¹⁵ Současně nový občanský zákoník v § 1753 stíhá neúčinností ustanovení obchodních podmínek, které druhá strana nemohla rozumně očekávat, ledaže by je tato strana přijala výslovně. Důvodová zpráva k tomuto uvádí,¹⁶ že nový kodex přejímá úpravu z pravidla 2.20 UNIDROIT. Zda jde o ustanovení, které nebylo lze rozumně očekávat, nezáleží jen na obsahu, ale i způsobu vyjádření. Neúčinným se tak může stát ustanovení obchodních podmínek, které jsou druhé straně vzhledem ke smlouvě nejasné, nebo napsané nečitelně, drobným písmem či nesrozumitelně, pokud mění význam smlouvy způsobem, který druhá strana nemohla rozumně očekávat.

Velmi důležité je také stanovení jednotných výkladových pravidel právního jednání v § 555 – § 558. Obecné výkladové pravidlo zní, že právní jednání se posuzuje podle svého obsahu. Použitý pojem obsah je zde pojmem novým, nahrazující pojmy vůle a projev vůle. Ustanovení o interpretaci obsahu právních jednání vycházejí z dosavadní úpravy v občanském a obchodním zákoníku, včetně žádoucí odchylky pro úpravu specifik vzájemného podnikatelského styku, v němž musí být uznán význam obchodních zvyklostí. Specifiky výkladu právních vztahů, jejichž subjektem jsou podnikatelé, se zabývá § 558. Odstavec 1 upravuje výkladové pravidlo, které se uplatní ve vztahu podnikatele s nepodnikatelem, zatímco odstavec 2 ve vztahu mezi podnikateli. Odstavec 1 stanoví, že pokud určitý výraz připouští různý výklad, přisoudí se mu význam, který má v daném právním styku pravidelně. Pokud však druhá strana není podnikatelem, musí strana, která se tohoto významu dovolává prokázat, že tento význam musel být druhé straně znám.¹⁷ Podle odstavce 2 se v právním styku podnikatelů přihlíží k obchodním zvyklostem zachovávaným obecně, anebo v daném odvětví. Obchodní zvyklost má přitom přednost před dispozitivními zákonnými ustanoveními. Podnikatel se může zvyklosti dovolat, i pokud na ni výslovně ve smlouvě neodkázal, pokud prokáže, že druhá strana určitou zvyklost musela znát a s postupem podle ní byla srozuměna. Zvyklosti mají nepochybně značný význam v obchodním styku tuzemském i mezinárodním.

Explicitně upravena je v novém kodexu předsmluvní odpovědnost stran, která je nyní výslovně zakotvena pouze v § 271 obchodního zákoníku. Nový občanský zákoník v § 1728 říká, že každý může svobodně vést jednání o smlouvě a neodpovídá za to, že ji neuzavře,

¹⁵ Důvodová zpráva (2011, str. 1014).

¹⁶ Tamtéž.

¹⁷ Ustanovení § 558 odst. 1 NOZ: „V právním styku s podnikatelem se výrazu připouštějícímu různý výklad přisoudí význam, jaký má v takovém styku pravidelně. Není-li však druhá strana podnikatelem, musí ten, kdo se toho dovolává, prokázat, že druhé straně musel být takový význam znám.“

ledaže jednání o smlouvě zahájí nebo v takovém jednání pokračuje, aniž má úmysl smlouvu uzavřít. Pokud tedy jedna ze stran úmysl smlouvu uzavřít nikdy neměla, odpovídá za škodu, která druhé straně vznikla. Odpovídá však i strana, která sice úmysl smlouvu uzavřít měla, ale bez spravedlivého důvodu v pokročilém stadiu vyjednávání uzavření smlouvy odmítla, viz § 1729 odst. 1 NOZ: „Dospějí-li strany při jednání o smlouvě tak daleko, že se uzavření smlouvy jeví jako vysoce pravděpodobné, jedná nepoctivě ta strana, která přes důvodné očekávání druhé strany v uzavření smlouvy jednání o uzavření smlouvy ukončí, aniž pro to má spravedlivý důvod.“ Interpretací problémy nepochybně vyvstanou s výkladem toho, co je „spravedlivým důvodem“ pro ukončení jednání. Chráněny jsou rovněž důvěrné informace sdělené v průběhu kontraktace.

Zcela nově bude do našeho právního řádu zavedeno tzv. *laesio enormis* neboli neúměrné zkrácení spočívající v tom, že jestliže se strany zaváží k vzájemnému plnění a bude-li plnění jedné ze stran v hrubém nepoměru k tomu, co sama poskytla, bude moci zkrácená strana požadovat zrušení smlouvy a navrácení všeho do původního stavu. Druhá strana však bude moci smlouvu zachovat tím, že zkrácené straně doplní, oč byla zkrácena, se zřetelem k hodnotě obvyklé v době a místě uzavření smlouvy (§ 1793 NOZ). Dovolat se tohoto práva bude možné v rámci jednoleté prekluzivní lhůty. (§ 1795). Nicméně toto ustanovení se pro podnikatele neuplatní, neboť se u něj předpokládá profesionální chování.¹⁸

1.4 Specifická ochrana malého a středního podnikatele

Nový občanský zákoník jako specifický „subjekt“ zavádí malého a středního podnikatele. Tento je chráněn v § 1315 stejně jako spotřebitel tak, že k ustanovením ujednání, podle kterého „věřitel může zástavu zpeněžit libovolným způsobem nebo si ji za libovolnou, anebo předem určenou cenu může ponechat,“ se nepřihlíží, a to bez ohledu na to, zda zajištěný dluh již dospěl či nikoliv. V určitých situacích může vstoupit do právních vztahů mezi podnikateli právnická osoba založená k ochraně zájmů malých a středních podnikatelů. Tato právnická se osoba může:

1. dovolat neúčinnosti ujednání o splatnosti ceny za dodané zboží odchylojící se od zákonem stanovené doby,¹⁹ pokud je takové ujednání vůči věřiteli hrubě nespravedlivé,

¹⁸ Ustanovení § 1797 NOZ: „Podnikatel, který uzavřel smlouvu při svém podnikání, nemá právo požadovat zrušení smlouvy podle § 1793 odst. 1, ani se nemůže dovolat neplatnosti smlouvy podle § 1796.“

¹⁹ Dle § 1963 NOZ.

2. dovolat neúčinnosti ujednání odchylovajícího se od zákonné výše úroku z prodlení, pokud je takové ujednání vůči věřiteli hrubě nespravedlivé,

3. dovolat neúčinnosti obchodních podmínek, ve kterých se úrok z prodlení odchyluje od zákona tak, že se zřetelem ke všem okolnostem a podmínkám případu zhoršuje postavení věřitele, aniž je pro takovou odchylku spravedlivý důvod.²⁰

Přestože NOZ poskytuje malým a středním podnikatelům zvýšenou ochranu, a to především prostřednictvím právnické osoby určené k ochraně jejich zájmů, nijak je nedefinuje. Žádný bližší popis tohoto subjektu ani zdůvodnění toho, proč se tato úprava v zákoníku objevila, není obsažen ani v důvodové zprávě. Předpokládáme, že je možné vycházet z úpravy, kterou poskytuje doporučení Komise 2003/361/EC.²¹

2 Slabší strana

V soukromém právu v současné době²² platí jako jeden ze základních principů zásada rovnosti stran. Podle důvodové zprávy k novému občanskému zákoníku je však tento přístup metodologicky vadný, protože „základ konstrukce soukromého a občanského práva není v principu rovnosti, ale v principu autonomie vůle.“²³ Profesor Eliáš uvádí,²⁴ že akcent na rovnost stran zastírá přirozenou nerovnost mezi fyzickými a právnickými osobami a pomíjí ochranu slabší strany, která je dle jeho názoru pro soukromé právo stejně významná jako zásada rovnosti.

Přichází tak se zcela novým pojmem slabší strany, kterou v důvodové zprávě definuje takto: „Kdo je slabší stranou, vyplývá z povahy věci všude tam, kde mezi stranami existuje faktická nerovnováha co do skutečné možnosti uplatnit a obhajovat soukromé zájmy.“ Vlastní text nového občanského zákoníku obecnou definici neobsahuje, vymezuje jej pouze vůči podnikateli v § 433 NOZ.²⁵ V druhém odstavci je obsažena vyvratitelná domněnka, že slabší stranou je „vždy osoba, která vůči podnikateli v hospodářském styku vystupuje mimo

²⁰ Dle § 1964 NOZ.

²¹ Commission Recommendation of 6 May 2003 concerning the definition of micro, small and medium-sized enterprises.

²² Dle § 2 občanského zákoníku.

²³ Důvodová zpráva (2011, s. 590).

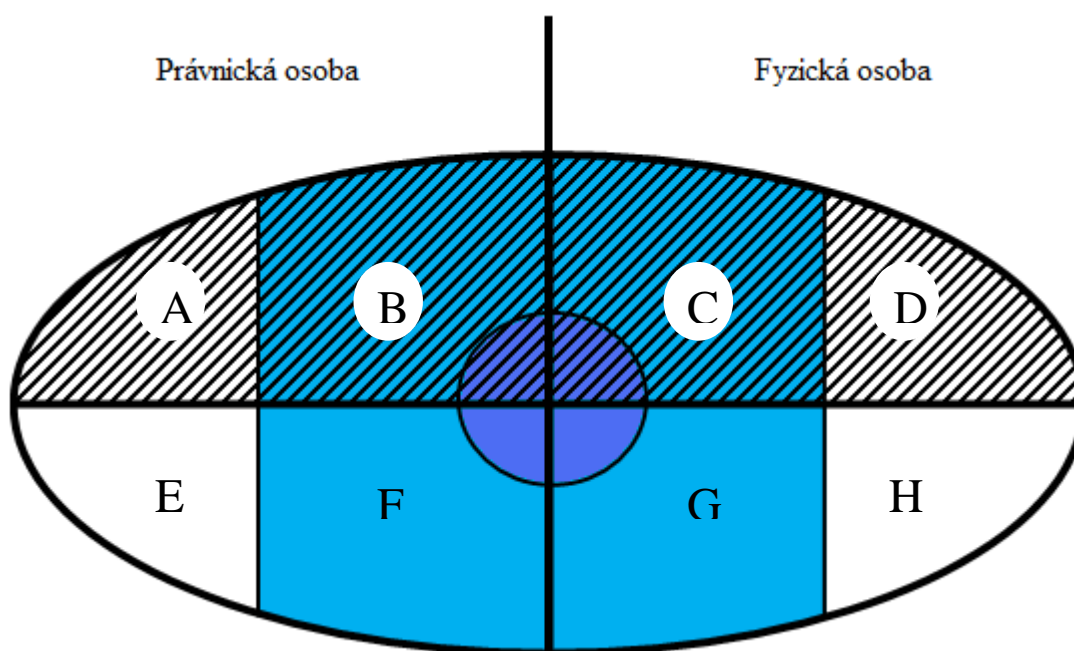
²⁴ Důvodová zpráva (2011, s. 598).

²⁵ Ustanovení § 433 NOZ: „(1) Kdo jako podnikatel vystupuje vůči dalším osobám v hospodářském styku, nesmí svou kvalitu odborníka ani své hospodářské postavení zneužít k vytváření nebo k využití závislosti slabší strany a k dosažení zřejmé a nedůvodné nerovnováhy ve vzájemných právech a povinnostech stran.

(2) Má se za to, že slabší stranou je vždy osoba, která vůči podnikateli v hospodářském styku vystupuje mimo souvislost s vlastním podnikáním.“

souvislost s vlastním podnikáním.“ Slovní výraz „má se za to, že“ v odst. 2 naznačuje, že je přípustěn důkaz opaku. Osoba, které domněnka nesvědčí, může prokázat, že je v daném vztahu slabší stranou. Například drobný živnostník, který poskytuje služby osobě se značným vlivem nebo majetkem, se může v daném vztahu stát slabší stranou. Stejně tak lze prokázat, že osoba, již právní domněnka svědčí, slabší stranou není. Například hlavní město Praha jakožto nepodnikatel, veřejnoprávní korporace, které tato domněnka svědčí, nebude ve vztahu s drobným podnikatelem vždy slabší stranou. Takto lze do pojmu slabší strany zahrnout i právnickou osobu a podnikatele, jak vyplývá z našeho grafického znázornění na obrázku 1.

Obr. 1

Legenda:

- Světle modrá výplň – podnikatel
- Tmavě modrá výplň – malý a střední podnikatel
- Šrafování – slabší strana

Zdroj: Vlastní zpracování

Ovál představuje celkovou množinu osob, které mohou být subjekty smluvních závazkových vztahů podle nového občanského zákoníku. Svislá čára uprostřed rozděluje množinu subjektů na osoby fyzické a právnické. Tyto dále můžeme rozdělit na podnikatele a nepodnikatele, přičemž podnikatele představuje modrá výseč. Tmavší modrou barvou je pak

znázorněna podmnožina malých a středních podnikatelů. Šrafovaní znázorňuje, které osoby mohou být v daných vztazích slabší stranou.

Výšeč A znázorňuje nepodnikatele právnickou osobu, který je slabší stranou. Zde si můžeme představit například menší obec, která sjednává úvěr s nadnárodní bankou. Výšeče B a C představují podnikatele právnickou, respektive fyzickou osobu, který bude slabší stranou. Těmto subjektům se podrobněji věnujeme v kapitole 2.2. Množina označená písmenem D představuje zejména spotřebitele, tedy fyzickou nepodnikající osobu v pozici slabší strany. Ten je rozebrán v kapitole třetí této práce. Patří sem ale i vztahy mimo spotřebitelské právo, kupříkladu vztah zaměstnanec - zaměstnavatel,²⁶ nájemce - pronajímatel apod. Právnickou osobu nepodnikatele s fakticky silnějším postavením nalezneme pod písmenem E. Tento případ není příliš častý a vyžaduje vyvrácení domněnky podle § 433 odst. 2. Lze si však představit, že ve vztahu silné veřejnoprávní korporace, jakou je například hlavní město Praha, s drobným dodavatelem zboží či služeb, bude slabší stranou právě tento podnikatel. Výšeče F a G jsou osobami, které zákon předpokládá svou domněnkou o silnějším postavení podnikatele. Jedná se právě o podnikatele právnickou i fyzickou osobu v silnější (resp. „neslabší“)²⁷ pozici. Zbývající výšeč H ilustrující nepodnikatele fyzickou osobu, který není slabší stranou, si dovedeme představit pouze ve vztahu k jiné fyzické osobě například při prodeji automobilu, nábytku atd.

2.1 Ochrana slabší strany

Ustanovení § 433 odst. 1 NOZ zakazuje podnikateli, aby „svou kvalitu odborníka či své hospodářské postavení zneužil v hospodářském styku nebo využíval závislosti slabší strany k dosažení zřejmé a nedůvodné nerovnováhy ve vzájemných právech a povinnostech stran.“

Přestože je v novém občanském zákoníku stanovena možnost pro smluvní strany dohodnout si odchylně délku promlčecí doby,²⁸ tato smluvní volnost je omezena zákazem § 630 odst. 2 sjednat si delší či kratší promlčecí dobu *v neprospěch slabší strany*.

Podle § 2898 se nepřihlíží k ujednání, které předem vylučuje nebo omezuje právo slabší strany na náhradu jakékoli újmy. Práva na náhradu se nelze ani platně vzdát.

²⁶ V pracovním právu se však (nový) občanský zákoník uplatní subsidiárně k zákoníku práce.

²⁷ Ne vždy je jedna ze stran vztahu slabší. Mezi podnikateli je naopak nejčastější případ, kdy protistrany vůči sobě zaujímají rovné postavení.

²⁸ Nejméně však v trvání jednoho roku a nejdéle v trvání patnácti let.

Ochranou slabší strany ve smlouvách uzavíraných adhezním způsobem se zabírají § 1798 – § 1800 NOZ. Nejprve jsou vymezeny smlouvy uzavřené adhezním způsobem jako smlouvy, jejichž základní podmínky určuje jedna ze smluvních stran bez možnosti zásahů druhé strany, respektive jako smlouvy uzavřené pomocí formuláře používaného v obchodním styku. Dále omezuje platnost doložky odkazující na podmínky uvedené mimo text smlouvy na případy, kdy byla slabší strana obeznámena s významem doložky. V případě doložky, kterou lze přečíst pouze s obtížemi nebo není pro člověka průměrného rozumu srozumitelná, je platná, byl-li slabší straně její obsah dostatečně vysvětlen, nebo nepůsobí-li slabší straně újmu. Je-li obsah doložky pro slabší stranu obzvlášť nevýhodný bez rozumného důvodu, zejména odchyluje-li se její obsah od obvyklých podmínek sjednávaných v obdobných případech, je doložka neplatná. Soud v takovém případě může podmínky upravit tak, aby odpovídaly spravedlivému uspořádání práv.²⁹

2.2 Podnikatel jako slabší strana

Jak bylo řečeno výše, velkým novem je, že slabší stranou může být jak nepodnikatel (nejčastěji spotřebitel), tak i podnikatel.³⁰ Dochází tu tedy k jakémusi „zrovnoprávnění“ podnikatelů s nepodnikateli, neboť i jejich vzájemné vztahy se budou řídit úplně stejnou úpravou ve všech fázích existence vzájemného vztahu. (Tím nejsou dotčena speciální ustanovení o spotřebiteli.) Jako příklad vztahu, ve kterém je podnikatel slabší stranou uvádí důvodová zpráva situaci, kdy podnikatel nebo právnická osoba vystupuje v pozici neprofesionála s osobou, která je v daném oboru profesionálem.

Podnikatel se však na rozdíl od spotřebitele nemůže dovolat ochranných ustanovení proti lichvě a o adhezních smlouvách jak stanovují § 1796 a § 1798 n.

²⁹ Dle § 1800 odst. 2 soud rozhodne obdobně podle § 577: „Je-li důvod neplatnosti jen v nezákonném určení množstevního, časového, územního nebo jiného rozsahu, soud rozsah změny tak, aby odpovídal spravedlivému uspořádání práv a povinností stran; návrhy stran přitom vázán není, ale uváží, zda by strana k právnímu jednání vůbec přistoupila, rozpoznala-li by neplatnost včas.“

³⁰ Dřívější korektiv faktické nerovnováhy mezi smluvními stranami byl § 265 obchodního zákoníku, podle něhož výkon práva, který je v rozporu se zásadami poctivého obchodního styku, nepožívá právní ochrany. Soudy však nerovnováhu ve vztahu s podnikatelem v souladu s § 264 odst. 2 vykládaly vždy tak, že slabší stranou je v jakémkoliv vztahu s podnikatelem vždy jen nepodnikatel.

3 Spotřebitel

3.1 Spotřebitelské právo a jeho úprava

Nový občanský zákoník obsahuje také úpravu spotřebitelského práva. Původně byly vedeny polemiky, zda tuto oblast zahrnout do kodexu, či jí vyhradit zvláštní zákon. I přes argumenty poukazující na dynamičnost této problematiky byla zahrnuta do dílu 4 první hlavy části čtvrté nového občanského zákoníku.

V platné úpravě nalezneme spotřebitelské právo na několika různých místech. V oblasti soukromého práva je to především hlava pátá první části občanského zákoníku nazvaná Spotřebitelské smlouvy. Dále zákon č. 59/1998 Sb., ve znění pozdějších předpisů, o odpovědnosti za škodu způsobenou vadou výrobku, ale také obchodní zákoník například v úpravě nekalé soutěže podle § 44 n. a v § 262 odst. 4, které se odvolává na občanskoprávní úpravu spotřebitelských smluv. Všechny výše zmíněné předpisy se účinností nového občanského zákoníku ruší a budou nahrazeny jednotnou úpravou. Na druhé straně zůstává v platnosti zákon č. 145/2010 Sb., o spotřebitelském úvěru. Veřejnoprávní ochrana spotřebitele zakotvená zejména v zákoně č. 634/1992 Sb., ve znění pozdějších předpisů, o ochraně spotřebitele, nebude dotčena. Sám nový občanský zákoník v § 3016 uvádí, že jeho úpravou nejsou dotčena ustanovení jiných právních předpisů o ochraně spotřebitele.

Nový občanský zákoník taktéž mění systematiku úpravy. Zahrnuje ustanovení o závazcích ze smluv uzavíraných se spotřebitelem do všeobecných ustanovení o závazcích v rámci části čtvrté s názvem Relativní majetková práva. Tento díl je dále členěn do 3 oddílů. První je věnován obecným ustanovením, následuje oddíl o uzavírání smluv distančním způsobem a závazky ze smluv uzavíraných mimo obchodní prostory, nakonec přichází na řadu oddíl o dočasném užívání ubytovacího zařízení a jiné rekreační služby.

3.2 Spotřebitelská smlouva a její subjekty

Na prvním místě se pokusíme přiblížit pojmy, které zákon používá, a vymezit rozdíly mezi současnou a nastávající terminologií. Základním a zároveň poněkud problematickým pojmem je hned spotřebitelská smlouva. Toto označení bylo do češtiny přejato jako doslovný překlad z anglického *consumer contract*, případně německého *Verbrauchervertrag*.³¹ To však v české právní terminologii není správné, neboť se nejedná o samostatný smluvní typ. Jako

³¹ Důvodová zpráva (2011, s. 996 – 997).

spotřebitelské smlouvy označuje § 52 odst. 1 občanského zákoníku „smlouvy kupní, smlouvy o dílo, případně jiné smlouvy, pokud smluvními stranami jsou na jedné straně spotřebitel a na druhé straně dodavatel.“ Nový občanský zákoník oproti tomu používá pojem spotřebitelská smlouva pouze jako legislativní zkratku označující smlouvu uzavřenou mezi podnikatelem a spotřebitelem.³²

Určujícími faktory, zda se jedná o spotřebitelskou smlouvu, jsou subjekty smluvního vztahu, proto se nyní zaměříme na jejich definici. Na jedné straně stojí dnes dodavatel, napříště to bude podnikatel. Definice podnikatele dle nového občanského zákoníku byla rozebrána výše.³³ Dodavatel pro účel spotřebitelských smluv je v současné době vymezen v § 52 odst. 2 občanského zákoníku jako „osoba, která při uzavírání a plnění smlouvy jedná v rámci své obchodní nebo jiné podnikatelské činnosti.“ Taková charakteristika připouští, aby se dodavatelem stala i veřejnoprávní korporace. V novém občanském zákoníku tedy dojde k zúžení okruhu osob stojících proti spotřebiteli.

Samotný spotřebitel je definován současným občanským zákoníkem hned na dvou místech, a to v § 52 odst. 3 jako „fyzická osoba, která při uzavírání a plnění smlouvy nejedná v rámci své obchodní nebo jiné podnikatelské činnosti nebo v rámci samostatného výkonu svého povolání“ a pro účely smluv o finančních službách uzavíraných na dálku v § 54a odst. 4 písm. c) se spotřebitelem chápe „fyzická osoba, která při uzavírání a plnění smlouvy o finančních službách uzavírané na dálku nejedná v rámci své obchodní nebo jiné podnikatelské činnosti.“ Další definici obsahuje také zákon č. 145/2010 Sb., o spotřebitelském úvěru, který však nebude rekonstrukcí občanského práva dotčen. Nový občanský zákoník za spotřebitele označuje v § 419 každého člověka, „který mimo rámec své podnikatelské činnosti nebo mimo rámec samostatného výkonu svého povolání uzavírá smlouvu s podnikatelem nebo s ním jinak jedná.“ Stejně jako současná úprava tedy vymezuje spotřebitele negativně vůči podnikateli, rozšiřuje však působnost z pouhého uzavírání a plnění smluv na jednání, a to nejen právní ale i faktická.

3.3 Obecná ochrana spotřebitele

První oddíl zakotvuje obecnou ochranu spotřebitele podle evropských směrnic.³⁴ Nepřináší však mnoho nového do našeho právního systému, neboť směrnice byly již včleněny do

³² Dle § 1810 NOZ: „Ustanovení tohoto dílu se použijí na smlouvy, které se spotřebitelem uzavírá podnikatel (dále jen „spotřebitelské smlouvy“) a na závazky z nich vzniklé.“

³³ Viz kapitola 1.1.

³⁴ Zejména jde o směrnice 93/13/EHS, 97/7/ES, 2002/65/ES, 87/577/EHS a 2008/122/ES.

občanského zákoníku novelami. Jako problematické pro uplatnění v praxi shledáváme ustanovení § 1811 odst. 3 písm. a), kde jsou z informační povinnosti podnikatele zakotvené taxativním výčtem v předchozím odstavci vyňaty smlouvy uzavírané „za účelem vyřizování záležitostí každodenního života, pokud má dojít k vzájemnému plnění bezprostředně po jejím uzavření.“ Problém v tomto případě nalézáme v poněkud vágním výrazu *záležitosti každodenního života*. Bude zřejmě až na soudním výkladu, aby zakotvil hranici mezi tím, co je a co již není v daných případech záležitostí každodenního života.

K určité spíše však kosmetické změně dochází také ve vymezení zakázaných ujednání. Současný zákoník v § 56 odst. 1 zakazuje ujednání, která jsou v rozporu s *dobrou vírou*. Tento pojem je zavedený v české právní terminologii jako subjektivní přesvědčení, že je něco po právu. Zde se však jedná o doslovný překlad anglického *good faith*, které značí, že by ujednání neměla vést k újmě nebo znevýhodnění spotřebitele. V novém občanském zákoníku je proto použita vhodnější formulace „ujednání, která zakládají v rozporu s požadavkem přiměřenosti významnou nerovnováhu práv nebo povinností stran v neprospěch spotřebitele.“³⁵ V této souvislosti se rozlišuje, zda byla smlouva uzavřena adhezním způsobem, nebo individuálně, kdy si spotřebitel s podnikatelem mohou dohodnout i ujednání jinak nepřiměřená.

V současné době používaný formální požadavek na písemnou formu se na většině míst transformuje na povinnost zachování textové podoby. Tento požadavek je méně náročný a textová podoba se považuje podle § 1819 NOZ za zachovanou, „jsou-li údaje poskytnuty takovým způsobem, že je lze uchovat a opakovaně zobrazovat.“ Ostatní ustanovení v tomto oddílu jsou v zásadě shodná s aktuální úpravou.

3.4 Speciální ochrana spotřebitele

Oddíl druhý, zaměřený na smlouvy uzavírané na dálku a mimo obchodní prostory, na rozdíl od současné úpravy vynechává demonstrativní výčet prostředků komunikace na dálku. Poněkud se zpřísní podmínky, za jakých může podnikatel začít s plněním služby ve lhůtě pro odstoupení. Zatímco nyní je možné plnit se souhlasem spotřebitele, na který není dán žádný formální požadavek, napříště to bude možné pouze na žádost spotřebitele učiněnou v textové podobě.

³⁵ Dle § 1813 NOZ.

Mezi informace, které musí podnikatel sdělit spotřebiteli před uzavřením smlouvy, patří údaje o daních a poplatcích, které spotřebitel ponese. Pokud však tuto informační povinnost podnikatel nesplní, není spotřebitel povinen je podnikateli hradit. Na podnikateli leží také důkazní břemeno prokázání splnění informační povinnosti, kterou mu dává zákon.

Za smlouvu uzavřenou mimo obchodní prostor se bude považovat také smlouva uzavřená v obchodním prostoru, pokud k jejímu uzavření došlo bezprostředně po té, co podnikatel spotřebitele oslovil mimo tento prostor. Předejde se tak případům, kdy je člověk nečekaně osloven na ulici a nepřipraven k uzavření smlouvy vlákán například do obchodu nebo kanceláře podnikatele.

Počátek běhu čtrnáctidenní lhůty pro odstoupení nadále začíná převzetím plnění, avšak je více specifikován pro plnění, která se realizují dodáním více částí, případně opakovaně, jako den převzetí první části, respektive první dodávky. Zároveň se mění lhůta pro odstoupení v případě neoznámení podnikatele o možnosti odstoupení od smlouvy. Jednotně pro smlouvy uzavřené distančním způsobem i smlouvy uzavřené mimo obchodní prostor se prodlužuje na jeden rok a čtrnáct dní. Pokud v této době podnikatel svou povinnost splní, počíná tímto okamžikem běžet čtrnáctidenní lhůta. Pokud může spotřebitel odstoupit pomocí vzorového formuláře na internetových stránkách, musí podnikatel bezprostředně potvrdit přijetí v textové podobě. Po odstoupení si strany vrátí do 14 dnů vzájemné plnění. V případě poskytování služby uhradí spotřebitel poměrnou část sjednané ceny jen v případě, že podnikatel službu poskytoval na základě výslovné žádosti. Byla-li cena nepřiměřeně vysoká, uhradí poměrnou část vypočítanou z tržní hodnoty plnění. Spotřebitel plnění vrací nebo odesílá podnikateli, ale pokud se jedná o smlouvu uzavřenou mimo obchodní prostor, zboží bylo dodáno do domácnosti spotřebitele v okamžiku uzavření smlouvy a povaha zboží jej neumožňuje odeslat obvyklou poštovní cestou, převezme si zboží podnikatel na vlastní náklady v domácnosti spotřebitele. Z tohoto ustanovení obsaženého v § 1835 NOZ jasně nevyplývá, zda se jedná o podmínky kumulativní, či alternativní. Toto ustanovení se do zákona dostalo až pozměňovacími návrhy, nemůžeme se proto ani opřít o důvodovou zprávu. Směrnice Rady 85/577/EHS o ochraně spotřebitele v případě smluv uzavřených mimo obchodní prostory žádné podobné právo nezakládá. Z jazykového výkladu se spíše přikláníme k tomu, že se jedná o podmínky kumulativní. Konečné rozhodnutí však zřejmě přinese až soudní praxe.

K posílení postavení spotřebitele dojde v oblasti neobjednaného plnění. Spotřebitel není povinen podnikateli neobjednané zboží vracet ani ho o tom vyrozumět, stejně jako dosud. Navíc se však na spotřebitele hledí jako na poctivého držitele.³⁶

Ustanovení § 1840 taxativně vyjmenovává smlouvy, na které se výše zmíněné normy nevztahují. Následuje samostatný pododdíl věnovaný finančním službám. Ten je v zásadě obsahově shodný se současnou úpravou. Za zmínku stojí pouze ustanovení, které v případě, že podnikatel uvedl klamavý údaj, umožňuje spotřebiteli odstoupit od smlouvy do tří měsíců ode dne, kdy se o tom dozvěděl, nebo dozvědět měl a mohl.

Třetí oddíl je věnován smlouvám o dočasném užívání ubytovacího zařízení a o jiných rekreačních službách. Zde nenastává žádná materiální změna oproti současné právní úpravě, která do sebe již vstřebala ustanovení evropských směrnic. Vzhledem k tomu, že se v převážné většině jedná o smlouvy s mezinárodním prvkem, nebyly by žádné převratné změny ani žádoucí. Pouze výzva podnikatele k zaplacení postačí v textové podobě, namísto písemné jako je tomu nyní.

Spotřebitel požívá větší právní ochrany než ostatní subjekty i v dalších případech, než které jsou upraveny v rámci dílu o spotřebitelských smlouvách. V případě kupní smlouvy podle § 2090 NOZ obecně platí pravidlo, že při odesílání je věc odevzdána kupujícímu předáním prvním dopravci. Pokud je však kupujícím spotřebitel, je odevzdána až předáním kupujícímu dopravcem.³⁷

Na druhou stranu je podle § 2401 NOZ výslovně vyjmuto z působnosti občanského zákoníku pracovní právo, na které se proto nový občanský zákoník (stejně tak jako současný) vztahuje subsidiárně jako *lex generalis*. Odstavec druhý zdůrazňuje, že se na práva a povinnosti zaměstnavatele a zaměstnance nepoužijí ustanovení o ochraně spotřebitele.

³⁶ Výraz *poctivý držitel* nahradil dřívější výraz *oprávněný držitel*.

³⁷ To neplatí, určil-li dopravce spotřebitel, aniž by mu jej navrhl prodávající.

Závěr

Na předchozích stránkách jsme identifikovaly subjekty podle nového občanského zákoníku, popsaly jejich definice a vymezily určitá specifika vztahů, do kterých vstupují. Zatímco u tradičních subjektů, jako jsou podnikatel a spotřebitel, dochází pouze k dílčím posunům, převratným novem je široké pojetí slabší strany, které se stalo ústřední problematikou popsanou v této práci. Pro lepší přehlednost jsme vytvořily názorný graf, který s ohledem na ochranu slabší stranu vymezil jednotlivé subjekty a jejich schopnost slabší stranou se stát.

Tato práce je stručným přehledem subjektů a specifík smluvních závazkových vztahů mezi nimi uzavíraných. Jedná se o náčrt, který bude třeba nadále zpřesňovat a upravovat, v závislosti na tom, jak k jednotlivým dílčím problémům přistoupí soudní praxe. V mnoha případech se možný výklad určitých ustanovení různí; budeme tedy se zájmem sledovat, zda nám judikatura dá v našem širokém pojetí slabší strany za pravdu.

Seznam použité literatury

Monografie

FIALA, Josef; KINDL, Milan a kol. *Občanský zákoník. Komentář. I. díl.* 1. vydání. Praha : Wolters Kluwer ČR, 2009, 904 s. ISBN 978-80-7357-395-9.

PELIKÁNOVÁ, Irena a kol. *Obchodní právo : učebnice. 1, Úvod do obchodního práva, osoby v podnikání s přihlédnutím k právu EU. 2.,* přepracované vydání. Praha : Wolters Kluwer ČR, 2010. 576 s. ISBN 978-80-7357-525-0.

ŠVESTKA, Jiří; DVOŘÁK, Jan a kol. *Občanské právo hmotné. 2, Díl třetí : závazkové právo.* 5., jubilejní aktualizované vydání. Praha : Wolters Kluwer ČR, 2009. 550 s. ISBN 978-80-7353-473-4.

ŠVESTKA, Jiří; SPÁČIL, Jiří aj. *Občanský zákoník I. § 1 až 459. Komentář. 2. vydání.* Praha : Beck, 2009, 1394 s. ISBN 978-80-7400-108-6.

Články

BABJÁKOVÁ, Gabriela. *Smlouvy uzavírané se spotřebitelem.* Právní fórum. 2011, roč. 9, č. 7, 334 – 339 s. ISSN 1214-7966.

TOMSA, Miloš. *Obchodní závazky a nový občanský zákoník.* Obchodní právo. 2012, roč. 21, č. 1, s. 3-15. ISSN 1210-8278.

Legislativní dokumenty

Zákon č. 40 ze dne 26. února 1964, občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů. Dostupný také z WWW: <http://portal.gov.cz/app/zakony/download?idBiblio=30446>.

Zákon č. 513 ze dne 5. listopadu 1991, obchodní zákoník, ve znění pozdějších předpisů. Dostupný také z WWW: <http://portal.gov.cz/app/zakony/download?idBiblio=39560>.

Zákon č. 89 ze dne 3. února 2012, občanský zákoník. Dostupný také z WWW: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=6144>.

Důvodová zpráva k návrhu občanského zákoníku z května 2011. Dostupný také z WWW: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/cz/navrh-zakona.html>.